

GONSALO TORENTE BALJESTER

Don Juan

Prevela sa španskog
Ana Marković

 Laguna

Naslov originala

Gonzalo Torrente Ballester
DON JUAN

Copyright © Heirs of Gonzalo Torrente Ballester, 1963
Translation Copyright © 2009 za srpsko izdanje, LAGUNA

U sećanje na Hosea Ortegu i Gaseta, Gregorija
Maranjona i Ramona Pereza de Ajalu, donhuaniste.

Hile Bruns-Baumgart, prvoj čitateljki ove priče.
Hoseu Bergaminu, koji se ne slaže.

*Bénie soit la Providence, qui a donné à chacun son joujou,
la poupée à l'enfant, l'enfant à la femme, la femme
à l'homme, l'homme au diable!*
Viktor Igo, *Dnevnik*, 1832.

PROLOG

Ne mogu više da se setim gde sam pronašao nadahnuće za ovog Don Huana: njegov je začetak verovatno bio mračan i maglovit, jedna od onih zamisli koje na tren sinu u svesti, a potom nastave potajno da klijaju u tišini ili zanevek nestanu. Ono što ipak mogu da tvrdim jeste da je ovaj Don Huan nastao kao plod zasićenja *realizmom*.

Ne pristupam umetnosti s doktrinarnog stanovišta. Pristajem na sve sem da mi prodaju mačku u džaku. Po prirodi i obrazovanju naklonjen sam strogom realizmu, a s podjednakom privrženošću i svemu suprotnom. Koja će me od ove dve struje poneti dok pišem zavisi isključivo od razloga koji nisu u sprezi s mojom voljom. I mada bi bilo lepo izvući korist od obe i napraviti sintezu njihovih protivrečnosti, činjenica je da ne posedujem taj genijalni dar, te se ponekad osećam kao realista, a ponekad ne. Ali, takođe iz razloga nezavisnih od moje volje, čitavih pet godina bio sam primoran da pišem realistički roman od hiljadu i tri stotine stranica: onu trilogiju koju je, pod naslovom *Zadovoljstva i senke*, pročitao oko dve hiljade Španaca. Priznajem da sam u to doba mnogo puta pozeleo da pobegnem u fantaziju kroz ma koji neočekivani procep koji bi mi se ukazao, a kad god bi se to dogodilo, tamo me je čekao Don

Huan. Svaki put bih ga odbacio, pošto sam se pred sobom bio obavezao da završim započeto delo ne izdajući njegov prvobitni duh. Ali Don Huan me je čekao negde u daljini, mnogo sablašniji nego danas, i podsećao me je na svoje prisustvo i na svoju nadu da ću jednog dana obratiti pažnju na njega.

Posvetio sam mu se čim sam završio *Tužni Uskrs*. To jest, početkom ove, 1962. godine. Prvo što sam primetio bilo je da, posmatran izbliza, moj Don Huan više nije izgledao kao onaj koji me je mnogo godina opsedao. Promenio se bez moje dozvole i morao sam da ga prihvatim u njegovom pojavnom obliku, koji nije bio nužno povezan sa suštinom. Takve šale obično priređuje uobrazilja, koja radi na svoju ruku i koja nam daje tačno ono što proizvede, ništa manje i ništa više, sviđalo se to nama ili ne. Don Huan je izmišljena ličnost, bez ikakve veze sa stvarnošću. Ali uprkos tome što je izmišljen, ja sam ga doživeo više kao misleći nego kao delatni lik. To nije prestajalo da me iznenađuje. U načelu, likovi ovog tipa plod su razmišljanja, ne uobrazilje; obično su simboli ideja, a ne uobličeni predosećaji. A ono što misle i kažu, misli i njihov tvorac, ali ne želi da kaže u svoje ime. Međutim, moje prvo veliko iznenađenje dogodilo se kada sam utvrdio da ni Don Huan niti ijedan od likova u ovoj povesti ne razmišljaju kao ja. Bio sam oduševljen jer sam zahvaljujući tome, iako sam napustio realistički metod, mogao čvrsto da se držim objektivnog pristupa na koji sam se bio navikao pišući hiljadu i tri stotine stranica realističkog romana. Od samog početka nameravao sam da napišem ovu povest tako da nijedan od likova – pa čak ni anonimni pripovedač, kome sam, ipak, pozajmio neke od svojih ličnih karakteristika – ne bude moj glasnogovornik. I verujem da sam uspeo u tome.

Ovde bi trebalo završiti ovaj prolog. Ali kada sam već prirenuo na pisanje, smatram da neće biti na odmet ako objasnim kako je došlo do toga da osmislim novog Don Huana. Posebno kada se ima u vidu da Don Huan kao tema više nije u modi i da ne postoji neko veliko pero koje bi podržalo moju zamisao.

Naime, današnjim književnim temama potrebno je neko veliko pero koje bi stalo iza njih. Romanopisac, dramaturg, to su ljudi ukorenjeni u stvarnosti, sposobni da je obuhvate u njenoj celovitosti ili u nekom od njenih delova. Oni stidljivo upućuju publici svoju dramu ili roman. Smatraju – tj. smatramo – da ono što izmišljaju i objavljuju dodaje nešto novo postojećoj svetskoj baštini. Ali njihove zamisli i njihov doprinos prolaze neprimećeni ako ih nijedno veliko pero ne udostoji svog interesovanja. Danas je uobičajeno u takvim prilikama da se pisac odrekne svoje lične vizije stvarnosti, ili istine, i da se pretvori u sledbenika drugog ili drugih, već priznatih. To jest, priklanja se zaštiti, bliskoj ili dalekoj, nekog velikog pera, čiji će mu svetli primer ili načela pružiti utočište. Skup ovih sledbenika zatim postaje *škola*. A književnih škola bilo je oduvek. Međutim, one su ranije ostavljale prostora za samostalnost, a danas ga ne ostavljaju. *Sociologija* pisca se mnogo promenila. Pa čak i angažovanog pisca. Ja to jesam, svakako, ali ne u okviru neke grupe ili škole. Bliži sam gerilcu nego redovnom vojniku. A to je, sasvim izvesno, jedan vrlo loše viđen angažman. Moje nastojanje da se književnošću bavim nezavisno od drugih objašnjava, s druge strane, činjenicu da me je zainteresovala tema koja je izašla iz mode, i da sam na nju potrošio sedam ili osam meseci svog života – doduše s prekidima – a da nijedno značajno pero nije svojim svetlom ili autoritetom pomoglo moj poduhvat.

Pre sada već mnogo godina latio sam se pisanja jednog niza pripovesti sa zajedničkim naslovom „Humorističke priče za erudite“. Nije da sam ih bio namenio isključivo toj glasovitoj gospodi čija se osnovna delatnost sastoji u nagomilavanju besplatnih i skupocenih znanja (jer to su zapravo erudite), ali mi se naslov bio dopao. Prva od ovih priča, jedina objavljena, prodala se slabo i, ima li potrebe da kažem, ne poznajem nijednog eruditu koji ju je pročitao. Za drugu nisam našao izdavača. Prestao sam stoga da ih pišem i tako su ostale neobjavljene *Gostionica ljubaznih bogova*, *Uspavana Lepotica ide*

u školu i druge koje bismo mogli nazvati učenim pripovestima. One nisu bile, mada bi tako moglo delovati na prvi pogled, puke knjiške fantazije, već stvarnost, ili makar istina. Ili jedna moguća istina. Njihova je poetska građa, baš kao i ova u *Don Huanu*, bila izašla iz mode i ni najmanje me nije iznenadio slab odziv na koji su naišle. Trebalo je da *Don Huan* bude deo tog niza, *onaj Don Huan*, ne ovaj, jer on bi u to vreme bio drugačiji. Glavna razlika, sada to primećujem, sastoji se u tome što je, pre nekih deset ili petnaest godina, *Don Huan* težio da obznani nekakvu istinu, a sada najverovatnije ne. Ili sam, kanda, u to doba bio uvereniji u neke istine nego sada. No svedeno je. Istina kojoj sam onda težio bila je, svakako, jedna egzistencijalna istina. Sad je, međutim, moja namera strogo književne prirode – da dodam onim brojnim već postojećim moju osobenu verziju Don Huana.

A ona je na izvestan način tradicionalna, a na izvestan način i nije. Čitalac će primetiti da su u ovoj priči zastupljeni mnogi elementi zajednički gotovo svim postojećim verzijama (uključujući čak i one u kojima se Don Huan pojavljuje pod drugim imenom, poput Espronsedinog studenta iz Salamanke* i protagoniste izvanredne Merimeove priče**). Ako se jednog dana neki erudita bude poduhvatio analize ove priče, skrećem mu pažnju na to da obelodani, u skladu sa svojim poslom, brojne pozajmice koje sam uzeo od svojih prethodnika. Ali verujem da je nešto izašlo i iz moje radionice, nešto zahvaljujući čemu se ovaj Don Huan može nazvati mojim. Istina je da, u najvećem delu, moj lični doprinos nisu slike već koncepti. Dobro. Zbog toga, samo zbog toga, radije bih ovo svoje delo nazvao povelom nego romanom. Roman je, onako kako ga ja doživljavam, nešto drugo.

* *José Espronceda* (1808–1842) – španski pisac, pisac poeme *El Estudiante de Salamanca* (*Student iz Salamanke*). (Prim. prev.)

** *Les Ames du Purgatoire* (*Duše iz čistilišta*) – objavljena 1834. godine. (Prim. prev.)

Međutim, ova povest ima romanesknu strukturu, i kada sam je pisao, upotrebio sam svoja romaneskna iskustva. Kao roman ovakvog tipa takođe ne odgovara modi. Pa čak ni modi „intelektualnih romana“, koji su bili popularni pre dvadeset i pet godina. Dao sam sebi neverovatnu slobodu, da ne pominjem to što sam u pripovednom telu uvrstio dva „bloka“ koji razbijaju zamišljeno jedinstvo: jedan sam nazvao „Leporelova pripovest“, a drugi nikako, ali bih ga mogao nazvati „Poema o grehu Adama i Eve“. Makar čitalac to i ne video, oni su u nužnoj vezi s kompozicijom romana. Međutim, veoma su narasli, možda i nesrazmerno. U nekoliko navrata pokušao sam da ih smanjim, zamenim, pa čak i izbacim, ali odustao sam od toga iz profesionalnih razloga: naime, dobro su napisani, možda i bolje od ostatka priče. A ako je neko već pisac, zašto da ne omogući da opstane ono najbolje što je izašlo iz njegovog pera, pa makar se to „najbolje“ odnosilo samo na formalno savršenstvo? Možda će se jednog dana od ovog *Don Huana* pamtiti samo njegove slobodne improvizacije.

Mnogo puta sam pročitao da je Don Huan bio individualista i nikako nisam mogao u to da poverujem. Jedan odlomak iz dela Tirsa de Moline, onaj kojim počinje moje treće poglavlje, ide u prilog mome shvatanju. Radi se o dve smešne rečenice, one koje izgovaraju Don Huan i don Gonsalo, smešne zbog dramske situacije u kojoj su izgovorene; a posebno je smešna ona koju izriče don Gonsalov kip. Međutim, i jedna i druga nas upućuju na to da Don Huan nije individualista. S druge strane, očigledna je njegova društvena neprilagođenost, to jest njegovo apsolutno odsustvo solidarnosti s ljudima. A da ne pominjemo njegovu metafizičku samoću, njegovu samoću profesionalnog grešnika. Međutim, shvatam da nesolidarnost i samoća ne pretpostavljaju nužno individualizam, iako se mogu podudariti s njim u istom subjektu. To se nije dogodilo s Don Huanom; u najmanju ruku, nije se dogodilo u izvornoj verziji: Tirsov „*files de papá*“ postupa onako kako postupa zato što zna da ga štiti

moć njegovog oca. Tirsov je junak, kao pesnička figura, prilično nesavršen; on je nekakva mešavina cirkusanta i pretendenta na status natčoveka. Ja sam se, nadahnut njime, trudio da izbacim sve ono cirkusantsko u njemu i da istaknem njegove preostale vrline. A jedna je njegova svest o pripadnosti staležu, i to on sam veli kada kaže da je Tenorio; što će reći da poseduje, pored individualnih vrлина i obaveza, one zajedničke svima koji nose njegovo ime. To što sebe, dakle, smatra čovekom sputanim vezama i obavezama koje potiču od vernosti jednoj ljudskoj grupi (pa makar bila tako skućena kakav je porodični klan) nije, kao što sam pokušao da dokažem na drugom mestu,* jasan pokazatelj individualizma, već možda upravo suprotno. To što je moj Don Huan naposljetku okrenuo leđa precima, jeste, smatram, logička pošalica, iz koje svakako proizilazi da je Don Huan individualista, a nema sumnje i usamljenik. Osuđen na individualizam, na to da bude on, samo on, *per saecula saeculorum*. Kažu da je u paklu tako. U tome se ja razilazim sa Sartrom, koji u onoj svojoj čuvenoj izreci veli da su pakao drugi. Za mog Don Huana pakao je u njemu samom. Ali neka me Bog sakloni ako sam od ovoga hteo da napravim nekakvu načelnu koncepciju, neku tezu. Sve je to samo, i skupa sa svim ostalim, humoristička dosetka.

Molim književne teoretičare da mi oprostite na ovoj jeresi koja nije ništa više nego, kako sam ranije napomenuo, neka vrsta bekstva ili predaha. Trenutno radim na nečemu što sam nazvao *Čudna ostrva*, a to je roman u kome ću ponovo biti, ili bar pokušati da budem, realističan, objektivan i kritičan, ukoliko ovo troje uopšte može uspešno da se poveže. Pred jeresima novi običaji savetuju jedno držanje koje bi se ranije smatralo nečuvanim: praviti se lud. Ništa lakše kada je reč o novoj knjizi. Mene lično to neće iznenaditi.

* Pogledati moju knjigu eseja *Teatro español contemporáneo*, Guadarrama, Ed. Madrid, 1957. [Prim. aut.]

PRVO POGLAVLJE

1. Možda i u Rimu postoji neko mesto koje tako snažno privlači određeni soj ljudi kao što je to u Parizu slučaj s trgov Sen Silpis; ali ja nikada nisam bio u Rimu.

Penješ se Renskom ulicom, od Sen Žermena. Dole na uglu, preko puta crkve, nalazi se bašta bara *Aux deux magots*, a u bašti pravi bulevarski tipovi, naslednici onih koje su pre više od sto godina slikali Gavarni, Domije i Benžamen. Bulevarski tipovi su poput izvesne vrste riba ili aeroplana, umanjene samostalnosti – oni slobodno prolaze, šetaju i *paradiraju* u jasno obeleženom, širokom prostoru, ali se ne usuđuju da kroče izvan njega, ili to čine sramežljivo, možda čak i plašljivo. Zanimljivo je kako ovi tipovi nesvesno postaju kukavice – dok su po profesiji drski – kada hodaju buržujskim ulicama. Oni čiji je osnovni razlog postojanja ekstravagancija upravo su zbog nje sputani, ograničeni, zatočenici. U svojoj su četvrti sasvim slobodni; van nje, zabranjeno im je ono što je najobičnije obučenicima muškarcima i ženama nadohvat ruke. Kada se, po tim istim ulicama, Bodler šepurio zelene kose, uživao je mnogo veću slobodu. Bodlerova zelena kosa bila je uvreda namenjena, u načelu, buržujima koje je sretao u šetnji, a ponajviše njegovom očuhu, jednom uglednom gospodinu; ali od tog doba buržuji su se veoma promenili,

posebno u svom odnosu prema ekstravaganciji. Za njih ona više nije uvreda: mirno je posmatraju u prolazu, a zatim pomisle kako izvesna odeća koja se nosi u donjoj četvrti svakako ima nekih prednosti leti.

Trg Sen Silpis je kao nekakav prolaz kojim ekstravagantni tipovi idu od Sen Žermena prema pozorištu *Vje-Kolombje*. Prolaze tuda pomešani s popovima koji dolaze i odlaze, ulaze u verske knjižare i radnje s misnicama i izlaze iz njih. Retko ko se seti Manon.* Zapravo, Manon se sećamo samo mi stranci privrženi staroj književnosti i tu i tamo poneka gospa, takođe strankinja, koja je u svojoj mladosti prisustvovala operi. Manon nije moderna figura niti ju je moguće napraviti modernom. Njeno shvatanje ljubavi nije imalo filozofskog uspeha, a vitez od Grijea danas nam se čini kao preterani cmizdravac, preveliki mekušac, a pomalo ga i mrzimo pošto je otkrio ženama cmizdravu i meku stranu svakog muškarca. Nekoliko stotina metara niže od Sen Silpisa, desetine parova ljubakaju se i maze na jedan sirov, životinjski način, ali filozofski neosporiv. Kada bi ih neko upitao o prirodi njihovih osećanja, odgovorili bi citatom iz *L'Être et le Néant*.**

Ono što je važno, međutim, u Sen Silpisu, nije uspomena na Manon, niti njen poseban i zastareli način da se voli i bude voljen. Mene su lično oduvek privlačile verske knjižare, liturgijski predmeti. Sve ono što o Bogu i Hristu pišu nemački, francuski, belgijski, engleski i italijanski popovi i redovnici ovde je poredano po policama, istaknuto u izlozima, poput slasne i nedostižne trpeze. Onaj koji traži Boga i onaj koji oseća teskobu, ili nemir, ovde se susreću, ovde se gledaju i bez reči prepoznaju. To su, u načelu, ljudi pitomog izgleda. Treba umeti pogledati

* *Manon Lesko* – roman opata Prevoa, prvi put objavljen 1733. Naslovljen je po junakinji i opisuje ljubavnu vezu između nje i viteza od Grijea. Po romanu su napisana libreta za opere *Manon* Žila Masnea (1884) i *Manon Lesko* Đakoma Pučinija (1893). (Prim. prev.)

** Sartrovo delo, *Biće i ništavilo*. (Prim. prev.)

ih u oči kako bi se shvatilo šta se događa u njihovim dušama. Kada ispruže naizgled mirnu ruku prema ovoj ili onoj knjizi; kada je prelistavaju sa izveštačenom mešavinom intelektualne radoznalosti i bezbrižnosti; kada je najzad kupe i ponesu sa sobom, samo onaj ko ih poznaje i oseća njihovu uznemirenost može prepoznati skriveni drhtaj, tajnu nestrpljivost s kojom će se skloniti u najbliži kafić da bi u miru i tišini nekog kutka seli da čitaju.

Čestit čovek uvek je nespretna kada se sretne s devicom, i tu je svejedno je li imao odnose s drugim ženama ili ne, ima li ljubavnog iskustva ili mu ono nedostaje. Koliko li su samo knjiga otvorili ovi mučenici, ove uzdrhtale duše koje u okolini Sen Silpisa nabavljaju teološke tekstove! Njihove ruke mogu razdvajati netaknute listove nezavisno od njihove volje ili uma. Potpuno je svejedno obraćaju li pažnju na svoje hitre prste; svejedno je ako im na trenutak pažnju odvuče neka izuzetno privlačna devojka u prolazu, jer ruke same rade ono što su naumile. Međutim, teološka knjiga je poput nevine voljene devojke. Ništa tu ne pomažu ni iskustvo ni umeće. Prsti se trapavo zapliću među listove, cepaju presavijenu hartiju, ne čekajući da konobarica donese zatraženi nožić: jer, baš kao voljena devojka, knjiga može da uskrsne ili pak sasvim uništi život čoveka koji je čita. Reći će: „Konačno!“ Ili neće reći ništa: baciće knjigu daleko od sebe, a s njom i nadu.

Naravno, ima još mnogo vrsta ljudi koji posećuju knjižare na Sen Silpisu. Onaj Italijan obučen kao engleski batler iz dobre kuće svakako nije pripadao kategoriji uznemirenih, već pre samouverenih. Imao je tridesetak godina, a njegov smireni, pronicljivi način na koji je gledao smejući se može se još jedino zamisliti u očima nekog seviljskog, napuljskog ili grčkog mangupa. Privukao mi je pažnju čim sam ga ugledao, probudio u meni radoznalost svojom pojavom, pošto su se u njoj stapale, ne uspevajući ipak da se sasvim srode, dve protivrečne tradicije; nisu uspevale da se srode, ali su zato uticale jedna na drugu,

brusile se, živele zajedno. Koliko god da je taj čovek bio čudno bistar, ako bi ga pustili da radi šta mu se prohte, on bi se oblačio neprikladno i upadljivo, i na najmanji mogući povod, možda nasred ulice, zapevao bi *Torna a Sorrento*,* u pratnji mandoline. Polucilindar, žaket i pantalone bez falti kao da su predstavljali sistem skučenih normi koji isključuje raznobojne marame i sentimentalne pesme; ali nervozna pokretljivost ove persone u jednoličnoj uniformi davala mu je tako živahan i bezbrižan izgled da se činilo da će se svaki njegov pokret završiti u plesnom stilu. Kada sam se u nekoliko prilika obreo s njim pred istom policom, pomislio sam da je možda Ciganin.

Nije nezamislivo da jedan pravi anglosaksonski batler, recimo u nekom Hakslijevom delu, bude naklonjen teologiji; ali mušterija knjižare na Sen Silpisu nije bio pravi batler. Ja sam uistinu pomislio da taj čovek nije pravi batler, pa čak ni pravi Italijan, već neki prerušeni tip, namerna krivotvorina. U njegovom držanju, dok je prelistavao teološke tekstove, bilo je preterane intelektualne i pomalo nadobudne radoznalosti, kao da je građa koja se proučava u tim knjigama ispod njegovog nivoa. Birao je brzo i spretno, nagomilavao je tomove, raspitivao se o drugim, a tu i tamo bi razmenio koju reč s jednim mladim engleskim dominikancem o modernoj trinitarskoj literaturi. Dominikanac se iznenadio samo zato što je jedan laik pokazao toliku upućenost u ezoterijsku problematiku: nije primetio protivrečnost između Italijanovog bića i pojave.

Jedan španski sveštenik, moj poznanik, odveo me je nekom prilikom u jednu protestansku knjižaru gde je izvesni nemački teolog govorio o Bogu. Tamo se skupilo pedesetak ljudi najraznovrsnijeg soja. Predavač, koji je sedeo u jednom uglu, otvorio je neki Kalvinov tekst, pročitao nekoliko odlomaka i počeo da ih komentariše. Govorio je prefinjenim, jasnim francuskim jezikom, a njegove reči dočaravale su Gospoda kao čudljivo i strašno Biće.

* Čuvena napolitanska pesma. (Prim. prev.)

„Ja nikako ne mogu shvatiti kako oni koji ovako razmišljaju uspevaju da budu tako bezbrižni i da govore tako lepo o Gospodu, u čiju se volju čovek ne može ni najmanje pouzdati.“

Prvo mi se učinilo da je to izgovorio moj prijatelj sveštenik; no odmah zatim primetio sam kako ovaj stoji s moje desne strane, vidno uznemiren onim što čuje, a reči su doprle sleva i bile su izgovorene smirenim, gotovo burlesknim tonom. Onaj kućepazitelj Italijan sedeo je na sedištu kraj mog, okrenuo se ka meni i posmatrao me je nasmejan.

„Vi ste katolik, zar ne?“, upita me.

„Da, svakako.“

„To je zaista čudno. Gotovo svi mi ovde prisutni smo katolici, izuzev nekoliko ateista i jednog jedinog kalviniste – predavačeve supruge, one ružne gospođe koja ga ushićeno sluša.“

„Sve ih poznajete?“

„O, da! Dolazim ovamo svakog petka. Vi ste danas došli prvi put? Kad god ste u mogućnosti, nemojte propuštati ova predavanja. Primetite da protestantska teologija, ozbiljna teologija, hoću reći, nije uspeła da se izvuče iz mišje rupe u koju su je, pre četiri stotine godina, strpali Luter i Kalvin. Moguće, doduše, da slika mišje rupe nije najsrećnije izabrana: pre će biti da se radi o prostoru ograđenom veoma visokim zidovima. Miševi unutra ne mogu drugo do da čeprkaju i rovale po zemlji, ili da skaču uvis, k nebu. Jeste li primetili da ovaj ovde zapravo želi da se vine u nebo?“

Nije sačekao da mu odgovorim. Okrenuo je glavu prema predavaču i počeo da sluša. S vremena na vreme hvatao je beleške u jednoj jeftinoj sveščici s crnim koricama. I ostade u toj pozi do kraja, kao da mi se nije ni obraćao. Tapšali smo. Moj prijatelj sveštenik, prilično zabrinut, povuče me za rukav kada smo izlazili.

„Oprosti mi. Nije trebalo da te dovedem da slušaš ove stvari.“

„Ne uzbuđujte se, milostivi gospodine svešteniče, ta ne može tamo neki kalvinista da ugrozi veru vašeg prijatelja.“

Italijan je stajao pored nas, pozdravljajući nas s polucilindrom u ruci, i govorio pravilnim španskim jezikom. Sveštenik je pogledao prvo njega pa mene, kao da njemu govori: „A ko ste vi?“, a meni: „Ko je ovo lice?“

„Iznenadeni ste što tako dobro govorim kastiljski? U tome nema ničeg čudnog. Pohađao sam svetu teologiju u Salamanki. Prošlo je mnogo od tada, ali nikada neću zaboraviti tamošnji ulični jezik.“

„U Salamanki? Rekoste li Salamanka?“ Sveštenik sada počeo da ga posmatra blagonaklono. „Zaogrinite se, molim vas; pada kiša.“

„Vidim i sam, hvala vam.“ Brzo se naklonio i stavio šešir. „Studirao sam kod...“

Nabrojao je nekih šest ili sedam predavača.

„Kao što je prirodno, ne slažem se sa svim njihovim gledištima, no ipak nema sumnje da im moram zahvaliti na temeljima svoje teološke kulture. Ja uvek kažem jednom svom prijatelju koga ta tematika veoma zanima: koliko god da je sholastička doktrina stara, uvek je dobro biti povezan s njom, pa makar i najtanjom sponom, kao što je lađa ukotvljena pomoću sidra. Neće smetati ni ako je konopac toliko zategnut da počne da podrhtava kao da će se prekinuti: dovoljan je tek mali korak da izbegnete opasnost.“

Moj prijatelj sveštenik bio je sholastičar; promrmljao je nešto negodujući, ali ga je Italijan ljubazno preduhitrio.

„Molim vas da mi oprostite, ali ako vam odgovorim, upešćemo se u raspravu koja može potrajati satima, a ja moram da hitam na sastanak sa svojim gospodarom. Nekom drugom prilikom, ako vam je to po volji. Jer mi ćemo se sigurno opet videti, uveren sam da ćemo se videti!“

Pozdravio nas je i nestao u gomili.

Sveštenik je još nekoliko trenutaka posmatrao prazan prostor koji je ostao za Italijanom kada je prokrčio put kroz gužvu.

„Gde si ga upoznao?“, upita me kasnije.

„Video sam ga nekoliko puta. Kupuje najbolje teološke knjige, najskuplje i najređe.“

„Znaš li da su ovi učitelji koje je pomenuo predavali na Salamanki... pre trista godina?“ Zaprepašćeno sam slušao njegove reči. „Ako se ne varam, svi oni su se bavili raznovrsnom teološkom tematikom početkom sedamnaestog veka.“

„On je lakrdijaš.“

„Na osnovu čega to kažeš?“

„Ne iz teoloških razloga, svakako. Posmatram ga poslednjih nekoliko dana. Imam utisak da je sav nekako lažan. Najpre sam mislio da je prerušen; sada se pitam je li uopšte stvaran. Ako bi trebalo da ga nekako definišem, rekao bih da je utvara.“

Sveštenik se nasmeja.

„To i nije neka definicija, pre bih rekao da je time izbegavaš.“

„To je zato što ti ne veruješ u sablasti, a ja verujem.“

2. Posle nekoliko dana, ponovo sam sreo ovu osobu.

Išao je „bul’ Mišom“^{*} upravo u vreme kada studenti u najvećoj meri naviru i dižu dreku, i biće da su ga dobro poznavali, pošto su ga sa svih strana pozdravljali, a i on je svima otpozdravljao. Međutim, nešto drugo me je čudilo: njegov hod. Činilo se da poskakuje, i to u ritmu neke neskladne pesme, čiji je neobični takt pratio mašući štapom u levoj ruci, dok se desnom rukom poigravao cvetom polako ga vrteći – a ja još uvek ne mogu da shvatim kako je to radio, budući da nema ničeg težeg od toga da istovremeno pomeraš ruke u različitim pravcima i pride tako različitim brzinama. Nisam stekao utisak da su to đavolska posla, ali sam mislio da se to ne može prosto pripisati virtuoznosti; a kada se neko na taj način šetka jednom pariskom ulicom, ako se ne šegači, onda je jedino moguće da namerno i svesno privlači pažnju. Uistinu nisam znao kom tumačenju da se priklonim, ali nisam imao ni dovoljno vremena da se oporavim od

^{*} Bulevarom Sent Mišel. (Prim. prev.)

iznenađenja, pošto se Italijan najednom stvorio preda mnom, skinuo polucilindar i pozdravio me uz silnu ljubaznost.

„Kako ste, gospodine...?“, i tu reče moje ime. „Radujem se što vas vidim. Nekoliko puta sam vas zvao u hotel, ali nisam imao sreće.“

I pošto mi se na licu videlo koliko sam iznenađen, smesta dodade:

„Tačno je da se nismo upoznali, međutim, to među nama južnjacima nije naročito važno. Moj gospodar je izrazio želju da vas upozna, te zato...“

Dovršio je rečenicu jednim pokretom ruke s cvetom.

„A ko je vaš gospodar?“

„Dozvolite mi da zasad njegovo ime zadržim za sebe. Zauzvrat, spreman sam da vam ga pokažem, ali pod uslovom da ne pokušavate da razgovarate s njim. Blizu je. Ako bi gospodin izvoleo da pođe sa mnom...“

Zašto sam ga poslušao? Kada bi čovek samo znao zašto čini to što čini! Možda zato što me je Italijan blago gurkao, jednako mi se smešeći; ili zato što me je molio svojim srdačnim osmehom. Možda iz radoznalosti; možda iz dosade.

Odveo me je do obližnjeg kafića. Pre nego što ćemo ući, reče mi:

„Sledite me, i ne gledajte oko sebe dok se ne smestimo. Moj gospodar je u društvu jedne dame i...“

Probijao se napred izvinjavajući se. Išao sam za njim. Bio je to kafić poput mnogih drugih, mali i prijatan. Možda sam već svraćao tu neki put. Otišli smo do jednog ugla, on je seo leđima okrenut gostima i pokazao mi na mesto uza zid.

„Odatle ćete moći da ga vidite. Eno ga desno, za stolom kraj prozora. Vidite li onog kavaljera? E, to je moj gospodar.“

Nije se moglo reći da je njegov gospodar po nečemu izuzetan, ali nije bio ni prost, već jedan pristojan muškarac od nekih četrdeset godina, u sivom odelu, sivih zalizaka i brkova. Moje

sirote kratkovidne oči, na onoj razdaljini i pri slaboj svetlosti, nisu mogle opaziti ništa više. Primetio sam da nosi tamne naočare poput mojih.

„Vidite li dobro devojk?“

„Okrenuta mi je leđima.“

„Lepa je, ali takvih ima još mnogo u Parizu. Verujem, ipak, da biste voleli da je osmotrite izbliza.“

Zatalasa rukama kao da želi da me omađija, a ja sam oduvek bio posebno osetljiv na to, i namignu mi.

„Mom gospodaru se takođe dopadaju ovakve. O, nećete verovati! Vas dvojica imate mnogo dodirnih tačaka. Lepo ćete se slagati.“

U tom trenutku devojka je ustajala i mogao sam je bolje videti: bila je visoka i mršava, a na sebi je imala pantalone i crni pulover. Preko ramena je prebacila sivi ogrtač i navukla je rukavice. Kavaljer je takođe ustao: njegovi pokreti i stas bili su mi odnekud poznati, mada nisam u njemu prepoznao nijednog rođaka ili prijatelja. Bio je vrlo otmen, od one gotovo nedostižne otmenosti kada odelo pre ističe nego što pokriva.

Devojka je izašla visoko podignutog čela i izgubljenog pogleda. Kavaljer ju je ljubazno otpratio, a da pri tom njegova ljubaznost nije izgledala kao izraz neke naročite ljubavi.

„Prepoznajete li ga sada?“, upita me Italijan.

„Ne.“

„Žao mi je. Verujte da mi je žao. Doveo sam vas ovamo kako biste se, čim ga ugledate, dosetili njegovog imena. Kada biste vi iznenađa rekli: „Pa to je On!“, ja bih vam rekao: „Jeste“, i usledila bi objašnjavanja. Ali ako vi niste kadri da pogodite o kome se radi, ja tu ne mogu da pomognem. Verujte mi da mi je žao. Ako bih vam sada rekao ko je moj gospodar, vi biste mi se smejali, smatrali biste da sam ludak, ili, još gore, pomislili biste da teram šegu s vama. Očajan sam zbog ovog poraza – no ništa, drugi put. Ne možete ni da zamislite kako mi teško padaju

ovakve situacije! Susrećem se s njima na svakom koraku, a tako je jednostavno!“

Ustao je i uzeo polucilindar i štap.

„Ima vremena, saznaćete već nekako, uveren sam, na neki normalan način, hoću reći nežno, bez iznenađenja, bez tog apsurdnog osećaja što neminovno obuzima sve one koji to otkriju bez moje pomoći. No to mora da se dogodi brzo, pošto vi ovih dana odlazite iz Pariza... Kad tačno odlazite?“

„Ne znam.“

„Sačekajte još nekoliko dana. Vi ste došli radi pozorišta; za nekoliko dana biće *première* jednog važnog komada, od onih koji se ne mogu prikazati u vašoj zemlji. Sačekajte. Poslaću vam ulaznice.“

Nije rekao ništa više, već mi je odmahnuo i otrčao. Ja sam prišao prozoru i video ga kako odlazi, poskakujući kao i obično, u ritmu neke šaljive pesme; jedino što je zamenio ruke u kojima je držao štap i cvet.

Neko je iza mene uzdisao. Još sam čuo kako jako tuče nečije srce, no to mi se možda pričinilo. Bila je to neka devojkica, verovatno konobarica, koja je takođe prišla prozoru i gledala preko mog ramena, ali ne u Italijana, koji je već zamicao za uglom, već prema mestu gde su zastali devojkica u crnim pantalonama i njen udvarač.

Konobarica je imala tridesetak godina i dopala mi se. Posmatrala je drugu devojkicu uvređenim pogledom, pogledom mahnite ljubavi, i nešto je promrmljala, ali ja je nisam dobro razumeo pošto mi je francuski razumljiv samo kada razgovaram sa strancima koji govore manje-više podjednako loše kao ja.

Međutim, postala mi je zanimljiva zbog boje glasa i toga kako je gledala. Vratio sam se za sto i počeo da listam jednu knjigu, a zapravo sam nastavio da posmatram tu curu koja se bila sklonila u ugao, tužna i srdita. Prošlo je neko vreme; nisam uspeo da smislim nikakav izgovor da je malo propitam, uprkos tome što smo ostali sami. U Španiji, to bi bilo lako: ona bi mi,

čim bih je malo zagolicao, ispričala svoju ljubavnu priču. Najzad sam je pozvao da platim. Odgovorila mi je ne pomerivši se: „Hvala, gospodine. Leporelo* je već platilo.“

3. Došlo mi je da prasnem u smeh, ali nisam imao hrabrosti pred njom, i sačekao sam da izađem na ulicu da bih se tamo od sveg srca ismejao; ali na ulici mi više nije bilo do smeha. Ubrzo me je napustio osećaj da se nalazim pred naglašeno komičnom ujdurmom – shvatio sam, naime, da se ne nalazim pred njom, već da sam i sâm u nju uvučen, možda kao predmet, a u najmanju ruku kao predmet sprdnje. Leporelovo ime me je nužno dovodilo do Don Huana Tenorija, a nesvesno sam svoje uverenje u to da je Leporelo lakrdijaš preneo i na njegovog gospodara, a možda čak – makar za trenutak – i na devojkicu koja mu je pravila društvo i na konobaricu u kafiću. Ovi su me zavitalavali, ili su makar to naumili, mada nisam shvatao zašto i s kojim ciljem. Pretpostavljam da sam, dok su mi ove misli prolazile kroz glavu, izgledao budalasto onako nasred pločnika, neodlučan, zblanut i poprilično iznerviran. Kada bi me neko od njih video, lepo bi se zabavio.

Konačno sam se nekako pribrao, te potrčah ka krčmi u kojoj je obično večerao moj prijatelj sveštenik. Uzeo sam taksi. Sveštenik je bio tamo, mirno je srkutao kafu.

„Znaš li šta tvrdi ona persona s polucilindrom?“, upitah ga. Sveštenik ga je već bio zaboravio.

„Ama, čoveče, onaj što je završio teologiju u Salamanki... početkom sedamnaestog veka.“

„Tvoja utvara?“

Nasmehaj se.

„Baš taj. Nije utvara, već lakrdijaš, kao što sam isprva i mislio. Kaže da je on Leporelo.“

* Ime sluge u Mocartovoj operi *Don Ćovani*, iz 1787. (Prim. prev.)

Moj prijatelj sveštenik lakše bi se setio Kjutija. Čak ni Katalinon nije mu bio poznat, a kamoli Zganarel.*

„Pa dobro. Budalaština.“

„Mislim da ne možemo, u ovom istorijskom trenutku, tako olako shvatiti kao budale dve persone koje se predstavljaju kao Don Huan i sluga mu.“

„Htedoh reći da su samozvanci.“

„Samozvanci, dragi moj *pater*, ponašaju se u ovom našem svetu kao i bilo ko drugi. Imaju svoju suštastvenost, zanimljivi su, pa čak i bitni. Nego, kada čovek jednom postane samozvanc, o njemu mnogo govori izbor obrazine koju je navukao. Ona može u velikoj meri otkriti tajnu suštinu njegove duše.“

„Kada neki čovek za sebe kaže da je Don Huan Tenorio, ono što se krije ispod te obrazine nimalo me ne privlači.“

„Da li bi te pravi Don Huan privukao?“

Sveštenik je slegnuo ramenima.

„Ko će ga znati kakav je bio! Jedinke njegove vrste koje sam dosad upoznao nisu mi bile simpatične. To su grešnici bez veličine, prosti bludnici, beznačajna sorta ljudi. Don Huan je plod pesničkog preuveličavanja.“

„Bez obzira na to što ga je izmislio upravo jedan teolog.“**

Prišla nam je konobarica. Poručio sam skromnu večeru, bez vina: zatražio sam vodu perije, koji sam obično pio u Parizu.

„Nego“, nastavio sam, „Don Huan nije vrsta, kako ti izgleda smatraš, već čovek neponovljive jedinstvenosti ili, ako hoćeš da budem konkretniji, jedna naglašeno individualizovana osoba, a svaka sličnost s njom puka je slučajnost.“

„Baš me briga.“

„Za jednog teologa, to je tema od prvorazrednog značaja.“

* Imena Don Huanovih sluga iz različitih dramskih dela o Don Huanu. Kjuti je ime sluga u delu *Don Huan Tenorio* Hosea Zorilje, Katalinon u *Don Huanu* Tirsa de Moline, a Zganarel u Molijerovom *Don Žuanu*. (Prim. prev.)

** *Tirso de Molina* (1579–1648) – španski barokni pisac, tvorac prvog Don Huana u španskoj i svetskoj književnosti. (Prim. prev.)

„Vi književnici koji se trpate među teologe skloni ste izvrta-nju stvari, a ti, konkretno, voliš da misliš da je svaka šuša veliki teolog. Daj mi cigaretu.“

Tražio mi ih je zato što je u mojoj tabakeri uvek bio eks-tradugački *monterej*, koji sam kupovao u Španiji od šverce-ra i donosio u Pariz kako bih se oporavio od nepodnošljivog *kaporal*a.

Zapalio je.

„Čovek koji za sebe tvrdi da je Don Huan ne može da probudi radoznalost ni kod dramaturga ni kod romanopisca, o teolozima da ne govorimo. Mora da je reč o običnom tikvanu.“

„A da li misliš to isto o Leporelu? Smeo bih da se opkladim da bolje poznaje teologiju od tebe.“

„Pretpostavimo da je to neki italijanski sveštenik, nekakav vulgarni *défroqué*.“*

„Pa čak i da je to tačno... Možeš li da zamisliš šta se u tom slučaju odigralo u duši tog čoveka kada je počeo sebe da naziva Leporelo?“

„Nemam mašte.“

„E pa ja imam. A ako se radi o bivšem svešteniku, tim pre.“

Moj prijatelj španski sveštenik položi mi ruku na mišicu i sažaljivo se nasmeja.

„Oduvek sam mislio da si bistar momak, no sad vidim da sam pogrešio. Dosta je bilo s budalaštinama. Zar ne shvataš da je sve to besmisleno?“

„U redu.“

„Jedino razumno objašnjenje koje mi pada na pamet jeste da te ta persona vuče za nos, ili možda obojica.“

„A zašto bi to radili?“

„Otkud znam. Ali zato znam da bi svako drugi to odmah pomislio i razbio Italijanu njušku.“

Zastade na tren.

* Raščinjen sveštenik, raspop. (Prim. prev.)